

BOSANSKOHERCEGOVAČKA KINEMATOGRAFIJA

Bosanskohercegovačka kinematografija u posljednjem se desetljeću transformirala iz ratom potpuno prekinute privredno-umjetničke grane u moderan i raznorodan sektor sposoban da proizvodi visoko kvalitetan audiovizualni sadržaj namijenjen jednako domaćoj i inozemnoj publici. O tome svjedoče osvojena najveća svjetska priznanja za domaće dugometražne igrane filmove, kao što su *Zlatni medvjed* Berlinskoga filmskog festivala,¹ *Grand Prix* u programu *Sedmica kritike* u Cannesu, te *Grand Prix* i *Special Mention* festivala u Cannesu,² *Srebreni leopard* festivala u Locarnu,³ *Zlatni tigar* festivala u Rotterdamu,⁴ *Srce Sarajeva*⁵ i mnoga druga priznanja, kao i brojni uspješni naslovi distribuirani u različitim medijima u zemlji i inozemstvu.

AUDIOVIZUALNI SEKTOR

Domaći dugometražni igrani film, njegovi autori, proizvođači i finansijeri najvidljiviji su proizvodi i subjekti kinematografije, međutim, pojam audiovizualnog sektora je znatno širi, a pod njim podrazumijevamo sve subjekte koji se bave uvezivanjem postojećih i stvaranjem novih autorskih prava u fazi produkcije, prometom i eksploatacijom za njih vezanih materijalnih prava u fazi distribucije i prikazivanja te ponudom roba i usluga potrebnih za obavljanje djelatnosti iz ovoga sektora.

Audiovizualni sektor podrazumijeva kinematografiju (film i video), emitiranje (televizija) i videoigre, a u Bosni i Hercegovini uključuje više od 150 aktivnih i za te djelatnosti registriranih pravnih lica, s više od 4000 zaposlenih u javnome i privatnom sektoru. Većina subjekata spada u kategoriju malih i srednjih preduzeća, s izuzetkom javnih emitera i institucija. Ukupan godišnji promet prava, roba i usluga u ovom sektoru prelazi 25 miliona KM godišnje,⁶ ne računajući sredstva od preplate i marketinga javnih i privatnih emitera, kao ni budžetska sredstva namijenjena za funkcioniranje javnih institucija. Velika većina djelatnosti odvija se u Sarajevu, a ostali centri su Banja Luka, Mostar, Tuzla, Široki Brijeg i Neum.

POTREBA ZA JAVNOM POTPOROM

Audiovizualni proizvodi su u suštini i privredna i kulturna dobra, što je prepoznato i na svjetskome (UNESCO)⁷ i na evropskom nivou (EU).⁸

Filmska industrija je u stanju stvoriti nova radna mjesta i proizvesti različite ekonomske koristi te pridonijeti općoj socijalnoj i ekonomskoj koheziji i istovremeno biti ključni medij za prijenos i razvoj kulturnih vrijednosti.⁹ S obzirom na ovakvu karakteristiku kulturnog dobra, film u većini evropskih zemalja uživa javnu potporu koja nadomješta neminovni tržišni neuspjeh – uzrokovan visokom cijenom proizvodnje, s jedne strane, te fragmentiranim i ograničenim tržištem za plasman kulturnih proizvoda, s druge. Sve države koje imaju uspješnu kinematografiju, uključujući Sjedinjene Američke Države koje se pritom oslanjaju i na ogromno domaće tržište i na tradicionalnu dominaciju velikim dijelom svjetskog tržišta, provode javnu potporu ovom sektoru, bilo kroz porezne olakšice, redistributivne takse ili direktne grantove / subvencije.

¹ *Grbavica*, režija Jasmila Zbanić, Austria / Bosnia and Herzegovina / Germany / Croatia, 2006, 35 mm, color, 90 min.

² *Bilo jednom u Anadoliji*, režija Nuri Bilge Ceylan, Turkey / Bosnia and Herzegovina, 2011, 35 mm, 150 min. *Snijeg*, režija Aida Begić, Bosnia and Herzegovina / Germany / France / Iran, 2008, 35 mm, color, 100 min. *Djeca*, režija Aida Begić, Bosnia and Herzegovina / Turkey / France / Germany, 2012, 35 mm, color, 87 min.

³ *Gori vatra*, Pjer Žalica.

⁴ *Ljeto u zlatnoj dolini*, Srđan Vuletić.

⁵ *Buick Rivera*, Goran Rušinović.

⁶ Izvori: Agencija za statistiku Federacije BiH, Agencija za statistiku RS-a, primarno istraživanje Ministarstva kulture i sporta FBiH.

⁷ UNESCO *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, Preamble, point 18.

⁸ *Communication on a European agenda for culture in a globalizing world*.

⁹ *Decision number 1718/2006/EC* of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 concerning the implementation of a programme of support for the European audio-visual sector (MEDIA 2007), Chapter 1, Article 1, point 2 p.3.

PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA REGULACIJU I PODRŠKU FILMSKOJ DJELATNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina

- Na državnom nivou ne postoji zakon o kinematografiji.
- Ministarstvo civilnih poslova BiH nadležno je za međunarodnu saradnju na području kinematografije, što uključuje multilateralne i bilateralne sporazume o filmskoj koprodukciji,¹⁰ članstvo u Fondaciji *Eurimages* Vijeća Evrope¹¹ te pregovore u priključivanju programu MEDIA 2007 Evropske unije.¹²
- Zakon o autorskom pravu i Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskih prava, doneseni 2010. godine, stvorili su moderan okvir za autorsko-pravnu zaštitu audiovizualnih djela i njihovih autora. Za provedbu ovih zakona nadležan je Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine, koji je u svome posljednjem izvještaju u vezi s ovom temom pred Predstavničkim domom Parlamentarne skupštine BiH ukazao na nepravilnosti u radu postojećeg udruženja za kolektivno ostvarivanje audiovizualnih prava – zbog odliva sredstava plaćenih u Bosni i Hercegovini u posljednjih šest godina na ime autorskih tantijema u inozemstvo, bez zastupanja prava domaćih autora.¹³
- Kinoteka BiH jedna je od sedam institucija kulture registriranih na nivou BiH čije finansiranje nije osigurano iz budžeta Bosne i Hercegovine.

Federacija BiH

- Na snazi je Zakon o kinematografiji iz 1991.¹⁴ i Zakon o filmskoj djelatnosti iz 1990.¹⁵ godine.
- Vlada Federacije BiH osnovala je Fondaciju za kinematografiju 2002. godine; otada ona i djeluje u sklopu Ministarstva kulture i sporta FBiH s ciljem pružanja finansijske potpore razvoju kinematografije. Ovo je ujedno i jedino javno tijelo u zemlji specijalizirano za kinematografiju koje raspolaže minimalnim kadrovskim i finansijskim kapacitetima potrebnim za potporu kinematografiji. Finansira se isključivo iz budžeta Federacije BiH.
- Vlada Federacije BiH osnovala je i Javno preduzeće *Filmski centar Sarajevo*, kao pravnog slijednika društvenih preduzeća *Bosna film* i *Sutjeska film*, koje se većinom finansira iz sredstava Fondacije.
- U planu rada Ministarstva kulture i sporta Federacije BiH za 2012. godinu predviđen je i rad na *prijedlogu zakona o audiovizualnom stvaralaštvu Federacije BiH*, za šta je osnovana i posebna radna grupa sačinjena od predstavnika Fondacije za kinematografiju, Filmskog centra Sarajevo i Udruženja filmskih radnika BiH.

Republika Srpska

- Na snazi je Zakon o kinematografiji iz 2009.¹⁶ godine.
- Nadležno ministarstvo je Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske. Osnovana je *Kinoteka RS-a*.
- Predviđeno je osnivanje filmskog centra RS-a, koji bi trebalo da vrši funkciju potpore filmskim projektima, međutim, već drugu godinu zaredom Vlada RS-a nije namijenila sredstva za kinematografiju.

¹⁰ *Evropska konvencija o koprodukciji* ratificirana je 2009., adaptacija bilateralnog ugovora o koprodukciji s Francuskom je u pregovorima, bilateralni ugovori s Njemačkom i Kanadom su preuzeti od SFRJ.

¹¹ BiH je članica od 2005. (samo predstavljanje u *Eurimagesu* je prebačeno na resorna entitetska ministarstva 2010.).

¹² U procesu.

¹³ http://www.ipr.gov.ba/images/izvjescia_kol_org/izv_kol_bos/izv_kol_05-10_bos.pdf.

¹⁴ *Službene novine RBiH*, broj 20/90, 3/93, 13/94.

¹⁵ *Službeni list SRBiH*, broj 20/90; *Službeni list RBiH*, broj 3/93, 13/94.

¹⁶ *Službeni glasnik RS-a*, broj 37/09.

Kantoni

- Kanton Sarajevo ima Zakon o filmskoj djelatnosti iz 2001.¹⁷ godine.
- Vlada KS-a izdvaja sredstva za podršku filmskim projektima putem Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo.
- Ostali kantoni nemaju namjenskih sredstava za audiovizualno stvaralaštvo.

Emitiranje

- Zakoni o javnim RTV servisima reguliraju položaj domaćega i evropskog sadržaja u emitiranju, za što je nadležna Regulatorna agencije za komunikacije BiH te Ministarstvo prometa i komunikacije BiH.

Porezna politika

- Ne postoje porezne olakšice za bilo koju djelatnost vezanu za audiovizualni sektor.
- Vlada Federacije BiH razmatra mogućnost povećanja poreza na autorske ugovore za više od 35%. Ovakav scenarij bio bi poguban za sve kreativne industrije u FBiH, a za filmsku industriju pogotovo s obzirom na to da je većina kreativnog tima angažirana na osnovu autorskog ugovora.

Statistika

- Državni i entitetski zavodi za statistiku izradili su nove statističke i analitičke formulare za veći broj kreativnih industrija, uključujući i audiovizualne. Ti su formulari već dostavljeni subjektima u sektoru, tako da od 2011. možemo očekivati bolju opskrbljenost podacima u BiH.

TRENTNI KAPACITETI KINEMATOGRAFIJE U BiH

S obzirom na broj stanovnika, visinu bruto nacionalnog proizvoda i količinu audiovizualne produkcije, Bosna i Hercegovina spada u red evropskih zemalja s malim audiovizualnim kapacitetom. U prosjeku se godišnje proizvede pet domaćih dugometražnih filmova (igranih i dokumentarnih), uključujući manjinske koprodukcije. S kratkometražnim igranim i dokumentarnim filmovima taj se broj penje na šezdesetak naslova godišnje. Ukupna namjenska javna potpora produkciji sa svih nivoa vlasti iznosi dva miliona i 400 hiljada KM.¹⁸

Produkcija

Između jednoga i tri dugometražna filma godišnje se uradi u međunarodnoj koprodukciji, s bosanskohercegovačkim producentima u ulozi bilo većinskih ili manjinskih partnera, a prosječan budžet ovakvih projekata je oko dva miliona KM. Ostatak produkcije čine niskobudžetni projekti rađeni isključivo u domaćoj produkciji. Izvori finansiranja filma u zemlji smanjeni su kako brojem, tako i iznosom raspoloživih sredstava – javni emiteri ne ulažu u produkciju niti unaprijed kao koproducenti, niti kupuju domaće filmove u fazi pretprodukcije kako bi plaćenom cijenom učestvovali u realizaciji budžeta; kino tržište nije dovoljno jako kako bi distributeri filmova mogli učestvovati u finansiranju, a broj i iznos komercijalnih sponzorstava također se smanjio usljed općeg smanjenja marketinške potrošnje u recesijskom periodu a, povrh toga, ionako limitirana sredstva iz javnih izvora značajno su smanjena u posljednje dvije godine. Jedini specijalizirani izvor finansiranja filma – Fondacija za kinematografiju, koja predstavlja 95% ukupnih sredstava raspoloživih za film u Bosni i Hercegovini – pretrpio je rezove za više od 20% još 2009. godine.¹⁹

Distribucija

Nešto više od 150 dugometražnih filmova godišnje biva distribuirano u zemlji, s prosječnom godišnjom gledanošću od oko 700.000 gledalaca i kumulativnim utrkom na blagajnama kina od oko dva miliona KM. Bez obzira na mali broj naslova i njihovu relativnu nereditost, prosječan udio domaćeg filma na kino tržištu je preko 20%, a postojanje domaćeg kino hita je ključni faktor da li će pojedina godina biti iznad ili ispod prosjeka.²⁰

¹⁷ Službene novine Kantona Sarajevo, broj 6/01.

¹⁸ U 2012., Fondacija za kinematografiju i Kanton Sarajevo.

¹⁹ Izvor: Fondacija za kinematografiju.

²⁰ Izvor: Zavod za statistiku BiH.

Prikazivanje filmova u kinima

Kino infrastruktura je u vrlo lošem stanju, s tek četrdeset ekrana, od kojih je tek polovica u modernim dvoranama, a ostali su u starim kinima ili u višenamjenskim dvoranama centara za kulturu. Nijedno multiplex kino (više od osam ekrana) ne postoji u zemlji. Skori definitivni prelazak na digitalnu tehnologiju prikazivanja filmova, diktiran odlukom holivudskih studija da prestanu s korištenjem 35-milimetarskih filmskih kopija krajem 2013. godine, za ovakvu mrežu predstavlja veliki izazov, prije svega finansijski, i ako ne uslijedi adekvatan odgovor, prijeti značajno sužavanje kino distribucije u zemlji na samo tri-četiri veća grada.

Kućni video

DVD tržište u potpunosti pripada piratima, međutim, kako raste ulazak interneta u domaćinstva, praćen proliferacijom IPTV tehnologija, ovaj distributerski prostor sve više zahvaćaju VOD platforme koje filmove nude legalno i po pristupačnim cijenama, dok studije pokazuju da 90% *broadband* prometa čini audiovizualni materijal čija je većina i dalje ilegalna.²¹

Festivali

Između ostalog, loše stanje distributerskog lanca u proteklih 20 godina dalo je prostora rapidnom razvoju filmskih festivala, na kojima publike često bude više od one koja filmove pogleda u redovnoj distribuciji. Etabliranih međunarodnih filmskih festivala u Bosni i Hercegovini ima više od 10, a *Sarajevo Film Festival* je u svojih 18 godina postojanja prevladao isključivo prikazivački karakter i postao platforma za razvoj filmske industrije, stavljajući Bosnu i Hercegovinu u centar regionalne i evropske saradnje na polju kinematografije. Platforma za razvoj projekata i koprodukcijki market *CineLink*, edukativni program *Sarajevo Talent Campus*, trening program *Sarajevo grad filma*, projekti su SFF-a koji pored njegovoga *Takmičarskog programa* služe izgradnji nove filmske scene u regiji.

Obrazovanje

Film se u srednjim školama ne izučava kao poseban predmet, već se najčešće tretira u sklopu nastave maternjeg jezika. Prvostepeni studiji filma: režije, produkcije, dramaturgije, glume i tehničkih zanimanja – postoje na univerzitetima u Banjoj Luci, Sarajevu i Tuzli kao i pri *Sarajevskoj školi za nauku i tehnologiju* (SSST). Drugostepeni studiji su u pripremi na većini ovih univerziteta. U prosjeku dvadeset diplomaca godišnje s ovih univerziteta ulazi na tržište rada u kulturnome i audiovizualnom sektoru.

MEĐUNARODNA SARADNJA KAO KLJUČ ZA RAST AUDIOVIZUALNOG SEKTORA U BiH

Zemlje s malim audiovizualnim kapacitetom, ali aktivnim i međunarodno orijentiranim sektorom, u pravilu imaju najviše koristi od evropskih integracija na ovome polju. To potvrđuju, svaki na svoj način, primjeri Luksemburga, Belgije ili Danske koje su, bez obzira na malo domaće tržište, zemlje u kojima su smještene neke od najvećih evropskih kompanija u audiovizualnom sektoru.²² Bosna i Hercegovina je iz svoje perspektive već u određenoj mjeri potvrdila ovu tvrdnju, i to na osnovu svoga dosadašnjeg iskustva učešća u *Eurimagesu*.

Eurimages

Eurimages je fond za podršku koprodukciji, distribuciji i promociji evropskih filmova, koji je osnovalo Vijeće Evrope 1988. godine. *Eurimages* ima 36 zemalja članica. Bosna i Hercegovina je članica ovog fonda od 2005. godine, od kada je podržano jedanaest bh. filmova s više od četiri miliona KM.²³

Pored podrške koprodukciji, iz *Eurimagesa* se u proteklih sedam godina sistematski subvencionira distribucija i prikazivanje kvalitetnoga evropskog filma (izuzev domaćeg filma) u Bosni i Hercegovini. Ukupno je osam kino prikazivača, sa 16 ekrana u Banjoj Luci, Bijaču, Busovači, Sarajevu i Zenici, koji su članovi *Eurimagesove* prikazivačke mreže, putem koje imaju mogućnost dobivanja podrške u maksimalnoj visini od po 40.000 KM godišnje za promociju evropskog filma na svome repertoaru. Istovremeno su distributeri koji distribuiraju evropske filmove u BiH do sredine ove godine, kada je program zamrznut zbog reforme, imali priliku četiri puta godišnje aplicirati za pomoć distribuciji u maksimalnoj visini od 16.000 KM po distribuiranom naslovu. S obzirom na tržišne uvjete i stanje prikazivačke infrastrukture, ovaj sistem subvencija je *de facto* održao distribuciju i prikazivanje većine filmova u Bosni i Hercegovini koji nisu holivudski proizvod. Od 2011. *Eurimages* je otvorio i program podrške digitalizaciji kinodvorana kroz koji prikazivači, članovi mreže, mogu pokriti do 50% troškova (s maksimumom od 60.000 KM) novih digitalnih projekata i servera, što su već iskoristili pojedini prikazivači u Sarajevu i Zenici.

²¹ Izvor: CNC.

²² http://www.obs.coe.int/oea_publ/yb/index.html.

²³ http://www.coe.int/t/dg4/eurimages/History/Coproduction/default_en.asp.

Godišnja kotizacija za članstvo u *Eurimagesu*, koja se plaća iz budžeta institucija BiH i međunarodnih obaveza zemlje iznosi oko 240.000 KM, a iz toga se fonda godišnje u zemlju vrati u prosjeku 900.000 KM.

MEDIA 2007

Program MEDIA 2007 specijalizirani je program Evropske unije za podršku audiovizualnom sektoru iz kojeg se podržava profesionalno usavršavanje, razvoj filmskih projekata, distribucija, prikazivanje i promocija filmova i audiovizualnih programa te filmski festivali. Ukupan budžet programa za period od 2007. do 2013. godine iznosi 755 miliona eura. Program MEDIA je započeo 1991. godine pod nazivom MEDIA I (1991–1995) i budžetom od 200 miliona eura. Naslijedili su ga program MEDIA II (1996–2000) s budžetom od 265 miliona eura i program MEDIA plus (2001–2006) s budžetom od 453,6 miliona eura.

Kako je Bosni i Hercegovini otvorena mogućnost učešća u programima EU-a, uključujući i mogućnost učešća u programu MEDIA 2007, predstavnici struke apelirali su na administraciju u Bruxellesu i Sarajevu da BiH započne pristup programu još 2008. Prve korake je tada napravilo Ministarstvo civilnih poslova, međutim, odlučeno je da se prednost da članstvu u EU programu *Kultura*, koji je program podrške svim granama iz područja kulture s izuzetkom audiovizualnog sektora, jer se smatralo da se radi o programu koji pokriva širi broj korisnika u zemlji. Ovakva odluka bi bila opravdana da istovremeno nije zaustavljen rad na priključivanju programu MEDIA 2007.

Nakon opetovanog lobiranja struke, Federalno ministarstvo kulture i sporta i Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, a na upit Ministarstva civilnih poslova BiH, početkom 2011. dali su pozitivnu ocjenu članstvu u programu MEDIA 2007, čime su se stvorili uvjeti da Direkcija za Evropske integracije BiH i predstavništvo BiH u Bruxellesu službeno zatraže članstvo u ovom programu, što je i učinjeno. Regulatorna agencija za komunikacije BiH i Ministarstvo prometa i komunikacija BiH bili su također uključeni, a rad na usaglašavanju obavezne postojeće legislativne s *evropskom pravnom stečevinom* je završen. Dogovoreno je da će ulazna karta biti plaćena iz IPA fondova, a resorna ministarstva su se obavezala snositi dio troškova administrativno-tehničkog vođenja dva MEDIA deska u zemlji. Predviđeno je da se memorandum o pristupanju potpiše početkom 2012. godine, od kada bi program bio otvoren za prijave iz BiH. Ovaj rok nije ispoštovan zbog odgađanja sastanaka Privremenog pododbora za inovacije, informacijsko društvo, socijalnu politiku i javno zdravstvo EU-BiH zbog neusaglašenosti stavova o sasvim drugim pitanjima te zbog insistiranja Bruxellesa na uspostavi jednoga MEDIA deska umjesto dva, kako je planirala bh. strana.

MEDIA deskovi su kontaktne tačke za korisnike programa u zemlji i administraciju u Bruxellesu. U pravilu manje zemlje imaju jedan desk, dok veće imaju jedan desk za komunikaciju s Bruxellesom i nekoliko tzv. *antena* (npr. Njemačka, Italija) za komunikaciju s korisnicima u svim dijelovima zemlje, s izuzetkom Belgije koja ima dva deska, oba u komunikaciji s EU-om, što je bio i zahtjev delegacije BiH. U Belgiji je, međutim, ovo prije svega jezično, a ne pitanje ustrojstva države i Evropska komisija se nije složila.

Program *Kultura* ima sličnu strukturu, te je u BiH strukturiran tako da su kontaktne tačke u entitetskim ministarstvima u kontaktu s korisnicima u zemlji, a kontaktna tačka pri Ministarstvu civilnih poslova BiH u kontaktu s EU-om, što je zatraženo od strane EU-a i u slučaju priključivanja programu MEDIA 2007. Nakon ponovnih konsultacija na entitetskom nivou i u svjetlu najavljenog spajanja programa *Kultura* i MEDIA 2014. u novi program za podršku svim kreativnim industrijama nazvanom *Kreativna Evropa*, stavovi su usaglašeni, pa će BiH imati jedan MEDIA desk do uspostave novih kontaktnih tačaka za program *Kreativna Evropa* ili će korisnici iz BiH adresirati Bruxelles bez lokalnog deska dok ne dođe do uspostavljanja novog programa. Pozivi za finansiranje u 2012. u okviru programa MEDIA 2007 već su otvoreni za projekte iz BiH; nekoliko projekata je načelno već podržano, s tim što sama dodjela sredstava zavisi od konačnog potpisivanja *Memoranduma o pristupanju* koje je najavljeno za jesen 2012.

Godišnja kotizacija za članstvo, slično kao i u slučaju *Eurimagesa*, izračunava se na osnovu broja stanovnika, BDP-a i količine audiovizualne produkcije, što BiH opet stavlja u poziciju da plaća minimalnu kotizaciju, dok s obzirom na vrlo aktivan i uspješan audiovizualni sektor iz ovakvih programa crpi maksimalnu potporu. Ako spomenuti memorandum bude potpisan do kraja godine, predviđa se da će ulazna karta od 60.000 KM vratiti najmanje peterostruko više sredstava u BiH već u toku iste godine.

Kreativna Evropa

Prijedlog budžeta Evropske unije za period od 2014. do 2020. godine najavljuje novi program pod nazivom *Kreativna Evropa*, koji spaja programe *Kultura* i MEDIA. Predloženi budžet za program u ovom sedmogodišnjem periodu je 1,6 milijardi eura, što predstavlja 500 miliona više od kombiniranih budžeta programa MEDIA i *Kultura* u periodu od 2007. do 2013. godine. Smatra se da će odnos i dalje biti 2/3 za audiovizualni sektor, a 1/3 za ostale kreativne industrije i kulturne grane, ali da će većina predloženog povećanja biti usmjerena u novi finansijski instrument za garantiranje kredita subjektima u različitim kreativnim industrijama, od čega 200 miliona eura za subjekte u audiovizualnom sektoru. Iako je veoma upitno da li će povećanje biti izglasano, postojanje ovakvog instrumenta omogućilo bi bolju saradnju audiovizualnoga i bankovnog sektora i u Bosni i Hercegovini.

O odnosu MEDIA programa i Eurimagesa

Riječ je o dva potpuno različita, ali komplementarna mehanizma, mada su kao supranacionalni / nadnacionalni programi potpore, pod okriljem Evropske unije (MEDIA) i Vijeća Evrope (*Eurimages*), ovi programi morali raditi i na svojoj harmonizaciji u određenim pitanjima kako bi bolje služili svojoj svrsi.

Naćelno, javna potpora filmu i audiovizualnom stvaralaštvu u Evropi bazirana je u nacionalnim okvirima, a tek onda države koje imaju svoj sistem potpora ulaze u šire integracije kako bi maksimalizirale efekat vlastitih subvencija i povećale tržište za svoje audiovizualne proizvode. Obićno je većina potpore na nacionalnome ili lokalnom nivou usredotoćena na finansiranje produkcije, a u slučaju međunarodno ambicioznijih projekata često se koristi finansiranje kroz koprodukciju. Koprodukcija, međutim, podrazumijeva veće troškove jer uključuje više partnera iz razlićitih zemalja i onda se otvara mogućnost povlaćenja sredstava iz za to specijaliziranog fonda za koprodukciju kakav je *Eurimages*, i to ukoliko su producenti filma iz najmanje dvije zemlje članice toga fonda te imaju osigurano najmanje 60% ukupnog budžeta projekta, od ćega najmanje 50% u svakoj zemlji koproducentici, što u osnovi ćini *Eurimages* sredstva takozvanim "zadnjim sredstvima" (*top financing*) u finansijskoj konstrukciji jedne tipićne evropske filmske koprodukcije.

Dosadašnji MEDIA programi su suprotno tome konstruirani kao dopuna nacionalnim potporama u svim fazama audiovizualnog vrijednosnog lanca izuzev same produkcije. Otud podrška razvoju, treningu i edukaciji kadrova, promociji filmova, distribuciji, prikazivanju, festivalima i ostalim djelatnostima vezanim za boljitak evropskog filma. Međutim, zemlje ćlanice ne mogu se osloniti isključivo na finansiranje iz programa MEDIA za svoje komplementarne djelatnosti, s obzirom na to da MEDIA ne može finansirati više od 50% troškova bilo kojeg projekta. Smisao MEDIA programa jeste da dobro osmišljen i jak nacionalni / lokalni sistem podrške obogati mogućnošću izdizanja na evropski nivo.

Eurimages ima 36 zemalja ćlanica, od kojih sada samo šest, uključujući i BiH, nije ćlanicama MEDIA programa, međutim, do prije manje od deset godina taj broj je bio znatno veći i uključivao je cijelu Istoćnu Evropu, te je *Eurimages* inicirao sistem potpore distribuciji i prikazivanju kako bi bolje služio ćiljevima vlastitog osnivanja. Ovi programi su se polako harmonizirali s načinom potpore u MEDIA programu kako bi se osigurala komplementarnost, jer kada jedna zemlja postane ćlanom MEDIA programa, kao što će to skoro biti slučaj s Bosnom i Hercegovinom, distributeri i prikazivaći iz te zemlje se za svoje subvencije obraćaju MEDIA programu, a ne *Eurimagesu*, osim u slučajevima kada se radi o distribuciji evropskih filmova iz zemalja ćlanica *Eurimagesa* koje još uvijek nisu u MEDIA programu. Npr. bosanskohercegovaćki distributer se za podršku distribuciji filma iz Srbije koja nije ćlanica MEDIA programa i dalje obraća *Eurimagesu*, ali ne i u slučaju hrvatskog filma kada ide na MEDIA podršku, jer je Hrvatska ćlanica toga programa.

Za distributere i prikazivaće u BiH prelazak na MEDIA sistem je istovremeno i prilika i opasnost. Prilika zato jer su iznosi podrške u MEDIA programu znatno veći, a opasnost zato što kao program dizajniran za više od trideset razlićitih zemalja ne pokazuje dozu fleksibilnosti potrebne za potporu ovako fragilnom tržištu kao što je bosanskohercegovaćko. Pored toga, program digitalizacije kinodvorana u *Eurimagesu* je mnogo izdašnjiji i dizajniran je na osnovu tržišta kakvo je naše. Moguće je da bh. prikazivaći ostanu u sklopu *Eurimagesa* i u 2013., te bi u tom slučaju mogli iskoristiti pogodniji program digitalizacije u odnosu na onaj u MEDIA programu.

EU perspektiva

U smislu širih evropskih integracija, ćlanstvo u *Eurimagesu* i MEDIA programu dvije su najbolje stvari koje BiH može uraditi za svoj audiovizualni sektor. Ulaskom u Uniju, međutim, Generalni direktorat za konkurenciju postaje dijelom ogranićavajući faktor u teritorijalnom pristupu potpori audiovizualnom sektoru koji danas prevladava. Ipak, postoji velika fronta predvoćena Francuskom koja štiti ovakav pristup javnoj potpori audiovizualnom stvaralaštvu. Još jedan važan aspekt, koji će uskoro postati i od velikog znaćaja za Bosnu i Hercegovinu, jeste pretvaranje interneta u legalno tržište audiovizualnih radova. Evropska unija principijelno ne Źeli reguliran internet, međutim, za opstanak nacionalnih sistema potpore, legalan plasman audiovizualnog sadržaja na internetu ili paušalno plaćanje od onih koji od prometa audiovizualnim djelima na internetu stiću ekonomsku korist postaje od najvećeg znaćaja.

Regionalna perspektiva

Kako bi sistem međunarodnih koprodukcija funkcionirao, potrebno je da nacionalni i lokalni sistemi potpore budu otvoreni za projekte porijeklom iz drugih država koje predstavlja domaći koproducent. Tako Fondacija za kinematografiju godišnje odvaja 20% sredstava namijenjenih produkciji za manjinske bh. koprodukcije, od ćega većina sredstava odlazi u koprodukcije sa zemljama bivše Jugoslavije, ponajviše s Hrvatskom. Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a do sada je uložilo više sredstava u manjinske koprodukcije sa Srbijom nego u većinski domaće produkcije. Platforma za razvoj i koprodukcijski market *CineLink*, edukativni program *Sarajevo Talent Campus* i trening program *Sarajevo grad filma* projekti su finansirani iz Bosne i Hercegovine, ali u funkciji cijele regije jugoistoćne Evrope. Potrebno je redovno evaluirati omjer saradnje s partnerskim zemljama i osigurati reciprocitet za bosanskohercegovaćke autore i projekte.

U tom smislu uća saradnja u regiji postaje još važnija. Skandinavija je najbolji primjer kako se jedna regija, ojaćana međusobnom saradnjom zemalja, nametnula na evropskom planu. Regionalno vijeće za saradnju (RCC) na ovogodišnjem Sarajevo Film Festivalu najavilo je rad na stvaranju međunarodnog programa za podršku jaćanju regionalnog audiovizualnog tržišta u jugoistoćnoj Evropi.

ZAŠTO JE AUDIOVIZUALNI SEKTOR DRUGAČIJI OD DRUGIH GRANA U BH KULTURI

Audiovizualno stvaralaštvo dio je kompetitivne, uspješne i vitalne kulturno-privredne grane koja djeluje globalno te zauzvrat ima mnogo toga ponuditi.

Povrat investicija. Uspješni bosanskohercegovački filmovi u stanju su samo na domaćim kino blagajnama povratiti iznos koji je u njih uložila država. Tu ne računamo prodaju na inozemnom tržištu ili zaradu kroz druge medije u zemlji (DVD, TV). Trenutno u Bosni i Hercegovini ne postoji drugi kulturni proizvod koji to može.

Direktne strane investicije. Većina bosanskohercegovačkih filmova radi se u međunarodnoj koprodukciji. Prosječan budžet jednog filma je oko dva miliona KM, od čega producenti iz domaćih izvora osiguraju oko 30%, dok ostatak dolazi iz inozemstva. Veliki dio tih sredstava troši se i u BiH, proizvod ostaje domaći, a resursi se ne rasprodaju, već se samo naplaćuje njihovo korištenje s obzirom na to da je većina dobavljača iz uslužnog sektora.

Zapošljavanje. Svaka produkcija domaćeg dugometražnog igranog filma prosječne veličine (budžet jedan-dva miliona KM) zapošljava najmanje stotinu ljudi na period od jednoga do pet mjeseci. U BiH se snima između jednoga i tri takva filma godišnje, što zapošljava većinu filmskih radnika u zemlji. Više filmova bi značilo i otvaranje više radnih mjesta, za domaće prilike dobro plaćenih, pogotovu u slučaju privlačenja većeg broja stranih produkcija.

Porast u turizmu. Film je baziran na drevnoj umjetnosti pričanja priča i danas je to najefikasniji način da se ispričaju priče o Bosni i Hercegovini. Film utiče na način kako doživljavamo sami sebe, te na način na koji nas doživljavaju drugi. U anketama Turističke zajednice i USAID-a posjetioci Sarajeva i Bosne i Hercegovine često navode upravo bosanskohercegovačke filmove ili Sarajevo Film Festival kao razlog zašto su željeli posjetiti našu zemlju.

Porast izvoza. Najuspješniji bosanskohercegovački filmovi prodaju se na 20-40 različitih svjetskih tržišta; film *Grbavica* Jasmile Žbanić prodan je na više od 40 tržišta, film *Na putu* na tridesetak, a *Cirkus Columbia* Danisa Tanovića isto tako. Postoje u svijetu distributeri koji redovno kupuju filmove što dolaze s pričama iz Bosne i Hercegovine

Stvaranje kulturno-historijskog naslijeđa. Naposljetku, riječ je o medijima u kojima je stvoreno kulturno-historijsko naslijeđe bez kojega ne bismo mogli razumjeti 20. vijek, a u 21. vijeku audiovizualno stvaralaštvo imati će još veću ulogu u stvaranju novoga kulturno-historijskog naslijeđa.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Svjetska audiovizualna industrija trenutno je na pragu najvećih promjena od svog postanka – *potpune digitalizacije lanca proizvodnje i konzumacije audiovizualnog sadržaja*. Ovakav neumitan razvoj događaja mogao bi pogodovati i ekonomski manje razvijenim zemljama da postignu konkurentnost na tržištu, prije svega zbog mogućeg smanjenja troškova produkcije, a maksimalizacije zarade iz distribucije na temelju nove, jeftinije digitalne tehnologije. Bosna i Hercegovina proizvodi kvalitetne i međunarodno uspješne filmove koji su već postali prepoznatljivim izvoznim proizvodom zemlje, no filmska i audiovizualna proizvodnja u zemlji nije samoodrživa. Naprotiv, ovisna je o mnogim vanjskim faktorima, prije svega zbog nedostatka infrastrukture za proizvodnju i plasman filmova i nedovoljne finansijske moći subjekata aktivnih u audiovizualnom sektoru.

Ovako značajne globalne promjene pružaju jedinstvenu priliku za blagovremeno uključenje u svjetske tokove i osiguranje rasta i budućnosti audiovizualne proizvodnje u Bosni i Hercegovini, no to je jedino moguće osigurati sistemskim rješavanjem javne potpore audiovizualnom sektoru, bez koje uspješnoga audiovizualnog sektora ne može biti. Osnovne preporuke u tom smislu bile bi sljedeće:

Na nivou BiH

- Potrebno je stvoriti novi pravni okvir za audiovizualno stvaralaštvo u skladu s pravnom stečevinom Evropske unije.
- Raditi na integraciji audiovizualnog sektora na način da se potakne međuentitetska saradnja i saradnja segmenata kinematografije, emitiranja, novih medija i videoigara.
- Stvoriti novi fond na nivou BiH specijaliziran za međuentitetsku koprodukciju, koji bi se punio sredstvima sakupljenim za audiovizualne producente i autore po osnovu kolektivnog ostvarivanja reprogrfskih prava uz *“matching funding”* iz budžeta Ministarstva civilnih poslova BiH.
- Osnovati poslovne zone u smislu stvaranja klastera u audiovizualnom sektoru kroz koje bi funkcionirao sistem poreznih olakšica i u kojima bi se trošila sredstva dodijeljena putem audiovizualne agencije Federacije BiH i Filmskog centra Republike Srpske.
- Ojačati instrumente međunarodne saradnje na polju audiovizualnog stvaralaštva: adaptirati postojeće bilateralne ugovore, podržati predložene izmjene *Evropske konvencije o koprodukciji*, podržati napore Regionalnog vijeća za saradnju da kreira program za jačanje audiovizualnog tržišta u jugoistočnoj Evropi.
- Obuhvatiti rastuću aktivnost produkcije videoigara u Bosni i Hercegovini i uključiti je u sistem podrške audiovizualnom sektoru.

- Osigurati sredstava za digitalizaciju mreže kina iz sredstava državnih i entitetskih ministarstava kulture i lokalnih zajednica u kojima se kina nalaze.
- Uvesti sistem poreznih olakšica za stimulaciju domaće audiovizualne proizvodnje i privlačenje stranih produkcija, pogotovo u slučaju podizanja poreza na autorske ugovore.
- Osigurati redovno finansiranje Kinoteke Bosne i Hercegovine.

Na nivou FBiH

- Potrebno je donijeti novu legislativu.
- Uvesti načelo da svi poslovni korisnici koji imaju korist od širenja audiovizualnih proizvoda posredno učestvuju u finansiranju kreacije domaćeg sadržaja plaćanjem naknade u proporciji sa svojim ukupnim prometom.
- Osnovati *federalnu audiovizualnu agenciju* spajanjem Fondacije za kinematografiju i Filmskog centra Sarajevo, koja bi postala krovna institucija audiovizualnog sektora zadužena za izradu propisa, upravljanje resursima potpore, osmišljavanje programa potpore, edukaciju kadrova, zaštitu filmske građe, integraciju novih medija i novih oblika kreacije.
- Učiniti *federalnu audiovizualnu agenciju* trajnom zajednicom javnoga i privatnog sektora, struke i državnih dužnosnika, koju vode profesionalni kadrovi čije se odluke baziraju na savjetu struke.
- Ograničiti davanja iz budžeta Vlade Federacije te zakonski osigurati sistemsko finansiranje buduće federalne audiovizualne agencije kroz naplatu redistributivnih naknada od korisnika audiovizualnog sadržaja:
  - javni i privatni TV-emiteri,
  - telekomunikacijske kompanije,
  - kino i video distributeri,
  - kino prikazivači,
  - priređivači igara na sreću,
  - udruženje za kolektivno ostvarivanje audiovizualnih prava.
- Na ovaj način osigurati dodatnih najmanje 10 miliona KM godišnje za potporu sektoru u vidu resursa koji će se temeljiti na audiovizualnoj distribuciji i čiji je iznos u direktnoj korelaciji s uspjehom samoga audiovizualnog sadržaja.
- Osigurati regionalnu zastupljenost i poticaj razvoju audiovizualnog stvaralaštva izvan njegovog centra u Sarajevu na principu *“matching fundinga”*, odnosno da se svaka marka uložena u audiovizualno stvaralaštvo iz kantona / županije udvostruči markom iz sredstava sakupljenih na federalnom nivou.

Na nivou RS-a

- Osigurati kontinuirano finansiranje *Filmskog centra Republike Srpske* iz budžeta entitetske vlade.

O VPI BH:

Vanjskopolitička inicijativa BH (VPI BH; www.vpi.ba) je domaća nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Sarajevu, posvećena promišljanju međunarodnih odnosa i euro-atlanskih integracijskih procesa BiH. Cilj VPI je, pružiti pomoć državnim institucijama pri otkrivanju slabosti i promociji vrijednosti prisutnih u tim procesima, radi povećanja efikasnosti bh. institucija u ispunjavanju predstojećih obaveza.